

Erdélyi Viktor: A magyar kartellek.

A petróleumkartell.

A szénkartell árpolitikája, – mint arra előzőleg reámutattunk, – elsősorban a kisemberek és az állami vállalatok ellen irányul. A szénkartell hatalma a detaildadásnál és a közszállításoknál érvényesül. Hasonlót állapíthatunk meg a petróleumkartellről is, – bizonyos megszorításokkal.

A petróleum mint a legelterjedtebb világítószer az apró háztartásokban játsza legnagyobb szerepét. A villanyos- és gázvilágítás kiszorította a városok periferiájára, a vidékre, az acetilén a vidéki úrilakokból szorította ki a nép közé. De a szegény emberek körében ugyancsak elterjedt. A petróleumkartellnek van aránylag a legtöbb adófizetője és ezeket a legszegényebb néposztályokból verbuválja. Magyarországnak van néhány olyan „boldog” vidéke, ahol a nagy nyomor útját állja a legtöbb kartell hódító felvonulásának, – de a petróleumkartell finom ujjai elérnek a legszegényebb kunyhókig is.

A petróleumkartell sok tekintetben eltér a többi kartelltől és tipikusan osztrák-magyar érdekszövetség, – úgy összetételét, mint működési irányát tekintve. A petróleumipar nyersanyagát, a földolajat a monarchiában csak Galícia szolgáltatja. Galiciában, a földolajbányák szomszédságában vannak a legjelentősebb finomítók és ezek előnyös helyzetüknél fogva is oly hatalmas versenytársai a monarchia távolabb fekvő finomítóinak, hogy minden téren döntő szavuk van.

A nyerstermelők, vagyis a földolajbányák tulajdonosai három csoportba oszthatók. A legfontosabb csoportba tartoznak azok a bányatulajdonosok, akik egyzersmint finomítókkal is bírnak. A második csoportot a nagyvállalkozók alkotják, míg a népes harmadik csoportba a kisebb vállalkozók tartoznak. A piacra természetesen csak a két utóbbi csoport termékei kerülnek és ezek meglehetősen ki vannak szolgáltatva a finomítók önkényének. Bár a termelési árak az utóbbi időben meglehetősen emelkedtek, a földolaj árai évről-évre süllyednek. Az utóbbi tíz évben a következő volt a földolajárak alakulása:

1900-ban 6.25 korona, 1901-ben 5.40 korona, 1902-ben 3.10 korona, 1903-ban 3.60 korona, 1904-ben 3.44 korona, 1905-ben 2.85 korona, 1906-ban 2.72 korona, 1907-ben 3.20 korona, 1908-ban 1.60 korona, 1909-ben 1.14 korona.

1909 óta emelkedtek ugyan a nyersolajárak, de ezt váratlan mellékkörülmények okozták.

Hogy a petróleumipar helyzetét megismerhessük, vázolnunk kell elsősorban a kartellnélküliség idejét. Az osztrák-magyar petróleumkartell 1907 május elsején felbomlott és a finomítók között heves árharc ütött ki. Ebben az időben elegyedett a harcba a Standard Oil Co. is. Az amerikaiak elsősorban a német piacról akarták a monarchia petróleumtermékeit kiszorítani, de csakha-

mar áthelyezték a küzdelmet a monarchiába. Megalakították a Vacuum Oil Co.-t, amely két modeling nagyarányú finomítót épített és kéréssel indított meg. Az abnormisan alacsony nyersolajárak mellett a finomítók egyideig bírták a harcot, de csakhamar végzetesen megváltoztak a körülmények. A galíciai olajmezőkön egyre fokozódott a termelés és a termelők az alacsony árak mellett mégsem bírták nyereséget elérni. A finomítók minden erejükből leszorították a nyersolaj árát és a nyerstermelők kritikus helyzetbe jutottak. Az amerikaiak ki akarták használni a helyzetet és megállapodtak a nyerstermelővel, hogy átveszik összes termelésüket magasabb egységáron, de csak abban az esetben, hogyha a nyerstermékek értékesítését teljesen nekik engedik át. A tizenkettedik órában az osztrák kormány, lépett közbe, hogy a finomítókat a veszedelmes konkurrenstól megszabadítsa. A keleti vasútvonalakon meghonosította a nyersolajjal való fűtést és nagy mennyiségű nyersolajat vásárolt össze. Ez által a túltermelés káros hatásai enyhültek, a nyersolajárak emelkedtek, de a petróleumipar helyzete alig javult. A magasabb nyersolajárak mellett a finomítók már nem bírták az árharcot és különösen az export ténen nagy veszteségeket szenvedtek. Az osztrák kormány kedvükért üldözőbe vette a Vacuum Oil Co.-t, megvonta összes kedvezményeit és minden téren üldözte. Csak-hogy a petróleumipar bajain mindez nem segített

A belfogyasztás fokozatosan fejlődött. A fejekenti petróleumfogyasztás volt:

1906-ban	5.22 kgr.
1907-ben	5.39 „
1908-ban	5.97 „
1909-ben	5.93 „
1910-ben	6.03 kgr.

de a finomítók fejlődésével nem tartott lépést. 1911 elején a következő volt a helyzet:

1. A monarchia finomítói be voltak rendezkedve összesen 20 millió métermázsa nyersolaj feldolgozó-sára.

2. A nyersolajtermelés csak 14.5 millió métermázsa volt.

Igaz ugyan, hogy ezen lehetett volna segíteni azáltal, hogyha a szomszédos Romániából hozhattak volna be nyersolajat, csak-hogy a finomítók a kartelles időkben magas védvámokat eszközöltek ki és ezek most meggátolták a megoldást.

3. A belfogyasztás fedezésére mindössze 8 millió métermázsa nyersolaj feldolgozása volt szükséges és az exportot majdnem lehetetlenné tette az amerikaiak versenyé.

Ilyen körülmények között jött létre 1911 július 25-én az osztrák-magyar petróleumkartell, amely a maga nemében egyedül áll még a mi exotikus kartelljeink között is. A kartellben húsz osztrák és kilenc magyar finomító vett részt és ezenkívül még egy csomó ki-

sebb finomítóval külön megállapodást kötöttek. A kartellben résztvevő magyar finomítók közül nevezetesebbek:

1. Az „Apolló”, amelyben a Hitelbank emberein kívül az osztrák Max Garwey-csoport vezetői érdekeltek.

2. Az „Orsovai”, amelyben a hatvani Deutschock mellett az osztrák Fantók szerepelnek.

3. A Hitelbank vállalatainál fiumei és brassói finomítói.

4. A Kereskedelmi Bank fiumei vállalata.

A kartellben egyesült finomítók 1,025.500 korona alaptőkével megalakították a *Petróoleum-Produkte Betriebs Ges. m. b. H.*-ot, amely a termékek eladásával foglalkozik. A kartellnek kéz alatt tagja az osztrák kormány is, amennyiben drohobyci telepének melléktermékei¹⁾ csak a kar teliközpont révén értékesíti.

A kartell főképen az exporttörekvések istápolására alakult, vagyis csakis osztrák gazdasági célokat szolgál. Magyarországi finomítóknál nem jöhet számításba az export, amint a következő összeállítás is mutatja.

Behozatalunk Ausztriából

Nyersolaj	3.5 millió métermázsa
finomított	0.5 millió métermázsa

Kivitelünk Ausztriába

nyersolaj	0.2 millió métermázsa
finomított	0.2 millió métermázsa
összes behozatalunk (finomított)	0.5 millió métermázsa
összes kivitelünk (finomított)	0.27 millió métermázsa.

Ezenkívül nem is érdekünk a kivitel, mert a magyar finomítók összes termékeiket el bírják helyezni itthon is. Különösen a mai viszonyok között a belföldi kontingens fedezése kitűnő üzlet. Egy vagon nyersanyag és feldolgozása átlag 950 koronába kerül és a termékek értéke 1555 koronát tesz ki. Vagyis a finomítók nyernek vagononként 605 koronát. Annál nagyobb érdeke a kivitel az osztrák finomítóknak. Az osztrák finomítók termelésüknek alig 20 százalékát tudják belföldön elhelyezni és ezért reájuk nézve egyenesen életkérdés az, hogy termékeiket exportálhassák. Az export azonban vad árharcot is jelent, mert a monarchia 35 koronás áraival szemben az amerikaiak Hamburgban 17 koronáért adják a petróleumot.

Ebből a nehéz helyzetből az osztrák finomítókat a magyar finomítók segítették ki. A kartellszerződés alapja ugyanis a kiviteli premium. A kartellben egyesült finomítók kötelezték magukat arra, hogy minden itthon eladott métermázsa petróleum után 4 koronát fizetnek a kivitel támogatására. És a kartell eredményei csakhamar mutatkoztak is. Az árak 27 koronáról 35.5 koronára, majd 40 koronára emelkedtek és az aránytalan különbségből a finomítók szívesen fizették a 4 koronát. Azaz, hogy egyes finomítók nem nagyon szívesen tették, de kénytelenek. A Hitelbank finomítói nem idegenkedtek ettől a hadisarctól, mert osztrák testvérvállalataik révén a kiviteli premiumok visszatérültek. A többi nagyobb finomító osztrák petróleum-érdekcsoportok kezeiben vannak és így ezek sem hoztak áldozatot. A néhány független magyar finomító pedig örvendett, hogy megszabadult az osztrák finomítók konkurencijától és kénytelenségből elfogadta a nehéz feltételeket.

*) A termékeket, vagyis a fűtőolajat maga használja fel a keleti vasútvonalaknál.

De sokkal súlyosabb az áldozat a fogyasztók szempontjából. A magyarországi finomítók 1¼ millió métermázsa petróleumot gyártanak és ez után öt millió koronát fizetnek osztrák kollegáiknak. Ezt az öt millió koronát a magyar petróleumfogyasztókön vasalják be. A magyar fogyasztók kénytelenek ezt az öt millió koronát kiizzadni, csakhogy az osztrák finomítók egészségtelen exportpolitikája teljes csődbe ne kerüljön.

És ezt a fosztogató politikát nagyban támogatják a védővámok. A nyersolajbehozatal kilencedfél korona vám sújtja¹⁾ és csak a brassói-, azaz orsovai finomítók kedvéért engedték meg 200.000 métermázsanak alacsonyabb (1.52 korona) vámtételek melletti behozatalát. A világítás céljaira szolgáló petróleumot 11 korona vám védi, a nehéz olajakat 12 koronás vám, a szénbányák kedvéért pedig a fűtési célokra szolgáló maradékokra (residuumok) is hét korona vám esik. Ugyancsak óriás vámtételek (16-20 korona) védik a paraffint a külföldi konkurencia ellen, csak a gyufagyárak élveznek kivételes, – 7 koronás – kedvezményt. Ez a magyarázata annak, hogy miért kétszer drágább a a petróleum Budapesten, mint Berlinben. Berlinben amerikai és román petróleumot használnak, míg mi kénytelenek vagyunk a Hitelbank és osztrák érdekcsoportja drága petróleumát fogyasztani.

És a nyomor megadóztatása folytatódik. A petróleumot 13 koronás fogyasztási adó terheli, csak az ipari célokra szolgáló petróleumtermékek adómentesek.

Hiányos volna a kép, hogyha nem foglalkoznánk a Hitelbank magyarországi petróleumkutatói akciójával. A legkiválóbb szakértők egyhangú véleménye szerint Erdélyben és a Felvidéken a legjobb kilátásai vannak a petróleumkutatásnak. A múlt század nyolcvanas éveiben már megindult a racionális kutatás és pedig meglehetősen sikerrel. A Hitelbank rossz szemmel nézte ezt az akciót, félt, hogy a magyar petróleum ártani fog petróleumérdekeltségének. Azonkívül osztrák testvérintézete is rettegett az új konkurenciától és ezért elhárították, hogy lehetetlenné fogják tenni a petróleumkutatást. A különös tevékenység meg is indult és a Hitelbanknak rövid idő alatt sikerült az egész akciót agyonütni.

De menjünk sorra. Stawenov lovag 1886-ban Körösmezőn megalakította az „Első Magyar Petróleumkutató Társaság”-ot. Maga 120.000 forinttal vett részt az alapításban. Az új vállalat még abban az évben megkezdte a „Ferencz József” kutatófúrás lemélyítését. 58 méter mélységben elérték az első petróleumszintet, 62 méter mélységben a másodikat, 82 méter mélységben a harmadik petróleumszintet érték el. Kevés volt a pénzük és azért nem rendezkedhettek be a kiaknázásra. De az elért eredmények alapján bátran remélhették, hogy kapnak pénzes társat.

Kaptak is. A Magyar Általános Hitelbank sietett a „segítségükre”. 1888-ban „Magyar ásványolaj részvénytársaság” cég alatt új vállalatot alakított a Hitelbank, amely az előbbi társaságot magába olvasztotta. Az új vállalat két helyen fúrt. Az egyik helyen 234 méterig, eredmény nélkül. A második helyen, 150 méter mélységben petróleumra bukkantak. Ez nem tetszett a Hitelbanknak, mert ő nem akart eredményeket. Egyszerűen azért vállalkozott, hogy az itteni konkurrenciát eltegye láb alól. Azzal a kifogással, hogy a petróleum nagyon kevés, dinamitpatronnal akarták a fűrőjük fekénekének kőzetét szétrombolni. A terv sikerült. A dinamitpatron megakadt a fűrőjükben, és a munkát abba kellett hagyni. És ezzel a Hitelbank elérte első sikerét a

*) Átlag háromszor oly nagy összeg, mint az áru tényleges értéke!

magyar petróleumkutatás terén, kompromittált egy magyar petróleumvidéket. 1889-ban a Hitelbank égisze alatt létrejött vállalat *pénzhiány folytán félszámolt*. És Körösmezőn sokáig senki sem akart próbálkozni. Ki merne belefogni egy olyan vállalkozásba, amelybe a Hitelbank belebukott?

Rövid idő múlva a vállalkozók Dragomérfalva iránt kezdtek érdeklődni. Itt a környék lakossága már régebben is merített apró kutakból petróleumot. A vidéken árusították. De nem tudtak boldogulni. „Nem volt elég hordójuk” ... – írja Oculus. Szóval a vállalkozók szegény ördögök voltak. Amíg ezek vergődtek, addig nem érdeklődött a Hitelbank a terület iránt. De a kilencvenes években már híre kelt a dragomérfalvai petróleumnak és tenni kellett valamit. A Hitelbank maga nem mert ebben az esetben fellépni. A közeli Kő-rösmezőn vitt szerepe után feltűnő lett volna ugyanolyan játékot megismételni Dragomérfalván is. 1893-ban a berlini *Discontobank* egyik embere kezdett fúrást Dragomérfalván. Nagy reklámmal, görögtűz mellett folyt a munka, de 85 méter mélységben beszorult a fúró. A berlini vállalkozó kintlódott egy darabig a fúróval, de amikor az érdeklődés megcsappant, itt hagyott fúrót, rudat és hazautazott Berlinbe. A második esetben is sikerült a Hitelbankék terve.

Közben megváltoztak a viszonyok a petróleumkutatás terén. Böckh János, a Földtani Intézet első igazgatója, *ajánlotta figyelmébe* Wekerlének a magyar petróleumkutatás kérdését. Wekerlének tetszett az eszme és a petróleumkutatást minden magyar betegségnek univerzális gyógyszerével, szubvencióval akarta lábraállítani. 1894-től kezdődőleg évente 100.000 koronát vett fel erre a célra a költségvetésbe. Wekerle még akkor nem tudta, hogy a Hitelbank attól fél, hogy a magyar petróleummezők feltárása által kitűnő eredménnyel dolgozó finomítói konkurenst kapnak. Pedig a Hitelbank résen volt. Rövid idő múlva, ahogy Wekerle akciója következtében az általános érdeklődés a petróleumkutatás felé fordult, a Hitelbank megalapította kis kontravállalatát, „Részvénytársaság kőolaj kutatására” cég alatt. A vállalat alaptőkéje 400.000 korona volt. A „Részvénytársaság . . .” csakhamar akcióba is lépett. Amikor Adda Kálmán geológus, a kormány megbízásából megvizsgálta a komarniki, sárosmezei petróleumterületet és azt jónak találta, a Hitelbank vállalata „kutatni” kezdett. 1899 szeptemberében kezdték meg a fúrást *állami szubvencióval*. Előbb csak tapogatózva, lassan mertek fújni. Félték, hogy tényleg találnak petróleumot és azt majd nem bírják elzárni. Az év végéig csak 114 méterre haladt a fúrás. Miután eddig nem találtak petróleumot, most már merészebben hatoltak lefelé. 420 méternél földgáz tört ki. 554 méter mélységben a folyton ömlő gáz már petróleumot is hozott a felszínre. Naponta 70 hordó petróleum folyt ki magától és a Hitelbank emberei kétségbeesett erőlködéssel fúrtak tovább. Sikerült a petróleumszinten áthaladniuk. Beletört a fúrójuk, de a siker megvolt. 635 méter mélységben új petróleumszintet értek el. Valami keveset merítettek, de azután lefúrtak 801 méterig és bezüntették a fúrást. Az igazság kedvéért meg kell említsük, hogy ebben az esetben gavallérnak mutatkozott a Hitelbank, mert csak 800 méterre volt szubvenciója. Egy métert saját költségére fúratott.

A manőver sikerült és a Hitelbank megcsinálta a mérleget:

Kaptam: X + Y szubvenciót.
Kiadtam: X koronát a fúrára.
Nyereség: Y korona + a komarniki petróleumzóna kompromittálása.

Miután azonban a „Részvénytársaság . . .” nem akart feltűnően, mindig ugyanazon sablon szerint eljárni, ezután a siker után egy bánya jogász tanácsára a bányatörvény hézagaiba kapaszkodott. A jobbnak gondolt petróleumterületeket zártkutatmányokkal foglalta le és várta.

Az első zsákmány csakhamar jelentkezett.

1898-ban Reuss Herceg mikovai és rakitóci birtokán komoly, alapos petróleumkutatási munkálatokat kezdett. Nem verte a dobot, nem kért szubvenciót, nem hívott nagyképu szakértőket, hanem előbb apró, 10-15 méter mély kutakat ásott. A csekély mélységű kutak legtöbbszörében találtak is petróleumot. Ezen sikerek alapján 1900-ban mélyfúrást akart kezdeni.

Ekkor lépett a porondra a Hitelbank. Volt Mikován két zártkutatmánya, amelyekkel beékelődött a herceg jogosítványai közé. Ezek alapján tiltakozott az ellen, hogy a herceg *az ő területén* fúrjon. A herceg előbb perre akarta vinni a dolgot, de megmagyarázták neki, hogy ezen az utón a Hitelbank ellen nem ér célt.

– „Jó, hát majd ezentúl csak vadászni járok magyarországi birtokomra” – mondotta a herceg és hallani sem akart többé a petróleumkutatásról.

A Hitelbank megvolt elégedve a sikerrel. Mikovai területein ugyan kapavágást sem tett, de zártkutatmányait a legújabb időkhöz fentartotta 2839. azaz 2840. bkps. sz. a.

A jogfosztás ellen kikélték a bel- és külföldi lapok. De mit törődik ezzel a Magyar Általános Hitelbank.

Még alig heverte ki a Hitelbank a mikovai harc fáradalmait, máris újra kellett szervezkednie. A máramarosmezei luhi petróleumterületen dr. Bantlin Ágoston ért el sikereket. Azokat kellett megakasztani. A luhi petróleumterület kiválóan fontos, ott már a nyolcvanas években annyi nyersolajat találtak, hogy a közelben finomítót is építettek feldolgozására. Később Pázmándy Dénes holmi angol spekulánsokkal próbálkozott, és amikor ezek elvonultak, dr. Bantlin vette bérbe a területet. 1897-től 1902-ig négy mély fúrást létesített és mind a négyben elérte a nyersolajszintet. Amikor a petróleumbányászat megindulóban volt, a huszonnegyedik órában előállott a Hitelbank zártkutatmányával. A vitás ügy bíróság elé került, dr. Bantlin pörvesztes lett és a Hitelbank boldogan szüneteltette tovább is a luhi petróleumterületet. Lefoglalt minden talpalatnyi petróleumterületet az országban és éberrel ügyelt arra, hogy valahogy felszínre ne kerüljön a magyar petróleum.

Két éve állami monopólium a petróleumkutatás Magyarországon és két év óta mindenkori kormányaink jóakaratótól függ a kérdés megoldása. A Magyar általános Hitelbankkal szemben pedig kormányaink nem szoktak erélyesen fellépni. Vagyis a közönség továbbra is ki lesz szolgáltatva a kartellnek, amelynek senimi köze sincs a magyar iparfejlesztéshez.